

Katarzyna Trybuś, Andrzej Rapacz

Aktywność turystyczna osób niepełnosprawnych z dysfunkcją narządu ruchu

Ekonomiczne Problemy Usług nr 82, 319-328

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

KATARZYNA TRYBUŚ, ANDRZEJ RAPACZ

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

AKTYWNOŚĆ TURYSTYCZNA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH Z DYSFUNKCJĄ NARZĄDU RUCHU

Wprowadzenie

Każdy – niezależnie od wieku, stanu zdrowia czy też zajmowanej pozycji społecznej – powinien dbać o sprawność fizyczną, co ma niewątpliwy wpływ na polepszenie stanu zdrowia nie tylko pod względem fizycznym, ale i psychicznym. Aktywność ruchowa ma duże znaczenie w rehabilitacji i integracji osób niepełnosprawnych, a turystyka jako jedna z dynamicznie rozwijających się sfer gospodarki może stanowić uzupełnienie rehabilitacji leczniczej, zawodowej i społecznej. Zmusza ona do pokonywania wielu barier w terenie, środkach komunikacji, obiektach noclegowych oraz innych obiektach turystycznych. Pomaga się usamodzielnąć, a przede wszystkim pozwala na nawiązanie nowych kontaktów z ludźmi. Turystyka w dużym stopniu czyni osobę niepełnosprawną bardziej otwartą na kontakty ze światem zewnętrznym.

Problematyka turystyki osób niepełnosprawnych jest coraz częściej przedmiotem badań. Powstają publikacje na ten temat, coraz więcej uwagi poświęca się tej problematyce na konferencjach, sympozjach i forach turystycznych. Można w nich znaleźć przydatne informacje dotyczące uprawiania turystyki przez osoby niepełnosprawne¹. Na różnego rodzaju kursach czy szkole-

¹ Przykładem mogą być przewodniki turystyczne dla niepełnosprawnych, np. *105 tras space-rowo-turystycznych po Dolnym Śląsku* czy też *Turystyka bez barier*.

niach poszerzana jest wiedza dotycząca uprawiania turystyki przez osoby niepełnosprawne, a instytucje rządowe i pozarządowe w coraz większym stopniu zwracają uwagę na problem dostępności turystyki dla tych osób. Dzięki aktywności wielu znanych osób niepełnosprawni otwierają się na turystykę. Zwiększa się ich świadomość, że uprawianie różnych form turystyki nie jest zarezerwowane tylko dla osób w pełni sprawnych. Coraz więcej obiektów noclegowych spełnia oczekiwania osób niepełnosprawnych. Powstają przepisy prawne regulujące te kwestie. Nie zmienia to faktu, że trudno obecnie uznać turystykę za w pełni przyjazną osobom niepełnosprawnym. Wiąże się to nie tylko z architektonicznym dostosowaniem obiektów, lecz przede wszystkim ze zmianą podejścia osób organizujących wyjazdy, zarządzających obiektami, odpowiednim podejściem personelu do takiej osoby, życzliwą pomocą i rzetelną informacją.

Celem opracowania jest ocena aktywności turystycznej osób niepełnosprawnych z dysfunkcją narządu ruchu i możliwości zaspokojenia ich potrzeb w hotelach Wrocławia. Źródłem informacji na ten temat były badania ankietowe, którymi objęto grupę 100 respondentów (osób niepełnosprawnych z dysfunkcją narządu ruchu) korzystających z usług obiektów hotelarskich. Badania te pozwoliły również na identyfikację barier, z jakimi spotykają się najczęściej osoby niepełnosprawne z dysfunkcją narządu ruchu podczas uprawiania turystyki.

1. Pojęcie osób niepełnosprawnych

Niepełnosprawność może dotyczyć różnych sfer życia. Można się z nią urodzić lub nabyć ją w wyniku choroby lub nieszczęśliwego wypadku. Niezależnie od wieku, w jakim jest człowiek, utrata sprawności fizycznej jest niewątpliwie olbrzymim ciosem, zakończeniem pewnego rozdziału w życiu i rozpoczęciem nowego, wymagającego wielkiej determinacji i siły psychicznej.

Za osoby niepełnosprawne uznaje się jednostki, których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych, zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi². Niepełnosprawność rozumiana

² www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/997.

jest nie tylko jako skutek choroby czy urazu. Jest ona przede wszystkim rezultatem barier, na jakie napotyka w społeczeństwie osoba niepełnosprawna.

Ostatnie pełne dane dotyczące osób niepełnosprawnych w Polsce pochodzą z Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2002 roku. Wynika z nich, że w 2002 roku Polskę zamieszkiwało 38,2 mln osób, z czego 5,46 mln to osoby niepełnosprawne. To prawie 14,3% ogółu ludności kraju. Oznacza to, że co siódmy mieszkaniec Polski był osobą niepełnosprawną. W województwie dolnośląskim liczba osób niepełnosprawnych wynosiła 435,8 tys., co stanowiło 15% ogółu ludności. Pod tym względem województwo to należy do grona regionów o dość wysokim stopniu natężenia zjawiska niepełnosprawności. Wśród niepełnosprawnych najliczniejszą grupę stanowiły osoby posiadające orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności (28,8% populacji ogółem). Ponad 26,5% zbiorowości to osoby o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności. Najmniejszy odsetek stanowiły osoby o znacznym stopniu niepełnosprawności, czyli wymagające stałej lub długotrwałej opieki drugiej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji³. Jedną z grup niepełnosprawnych (a zarazem najliczniejszą), bo stanowiącą aż 70% ogółu, stanowią osoby niepełnosprawne z dysfunkcją narządu ruchu. Są to osoby o ograniczonej sprawności kończyn górnych, dolnych, kręgosłupa wskutek zmian chorobowych lub urazowych centralnego układu nerwowego oraz zmian w zakresie układu kostnego lub mięśniowego⁴. Osoby niepełnosprawne z dysfunkcją narządu ruchu mogą poruszać się za pomocą wózka inwalidzkiego, używać lasek, kul łokciowych, balkoników, trójnogów oraz protez.

2. Organizatorzy turystyki osób niepełnosprawnych

W Polsce istnieje wiele organizacji, instytucji, stowarzyszeń zajmujących się organizowaniem turystyki osób niepełnosprawnych. Jednym z ważniejszych organizatorów jest Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem (PTWzK), które zajmuje się między innymi uczestnictwem ludzi niepełnosprawnych w turystyce. Udziela fachowej pomocy w zakresie sposobów uprawiania turystyki oraz

³ *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań, powszechny spis rolny 2002*, GUS, Wrocław 2004.

⁴ J. Grabowski, M. Milewska, A. Stasiak, *Vademecum organizatora turystyki niepełnosprawnych*, WSTH, Łódź 2007, s. 71–72.

dba o to, aby nowo powstałe obiekty i urządzenia turystyczne były dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych. Towarzystwo to organizuje turystykę i wypoczynek osób niepełnosprawnych we współpracy z innymi organizacjami i instytucjami, zakładami pracy oraz resortem oświaty. Kolejnym organizatorem turystyki osób niepełnosprawnych jest najstarsze w Polsce stowarzyszenie turystów i krajoznawców działające pod nazwą Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (PTTK). Towarzystwo tworzy koła i kluby PTTK w ośrodkach rehabilitacji i środowiskach osób niepełnosprawnych. Działacze towarzystwa oferują różne formy działalności turystycznej dostosowanej do stopnia i rodzaju niepełnosprawności. Przygotowują przewodniki do oprowadzania osób niepełnosprawnych po obiektach krajoznawczych i szlakach turystycznych. PTTK organizuje wycieczki zagraniczne, wyjazdy wypoczynkowe, krajoznawcze, specjalistyczne, wyjazdy indywidualne do krajów europejskich, fachową obsługę przewodników miejskich, a także pilotaż wycieczek krajowych i zagranicznych. Towarzystwo współpracuje z Polskim Towarzystwem Walki z Kalectwem, traktując turystykę jako szansę powrotu ludzi niepełnosprawnych do środowiska ludzi zdrowych.

Sportowe Stowarzyszenie Inwalidów „START” jest kolejną organizacją pozarządową, której głównym celem jest wykorzystanie kultury fizycznej, sportu, turystyki oraz działań socjalnych i edukacyjnych dla rehabilitacji fizycznej, psychicznej i społecznej osób niepełnosprawnych fizycznie lub intelektualnie. Stowarzyszenie realizuje wyżej wymienione cele poprzez opracowywanie i realizowanie programów powstających zarówno z własnej inicjatywy, a dotyczących sportu kwalifikowanego i powszechnego oraz turystyki i rekreacji, turnusów rehabilitacyjnych i obozów integracyjnych, kształcenia specjalistycznego kadry trenersko-instruktorskiej i wolontariuszy, jak również działań zmierzających do podniesienia stopnia edukacji i poprawy warunków socjalnych, wymiany informacji i doświadczeń⁵. Sportowe Stowarzyszenie Inwalidów „START” jest między innymi organizatorem turystyki kolarskiej, wodnej dla niepełnosprawnych z dysfunkcją narządu ruchu czy też turystyki motorowej dla niepełnosprawnych z amputacjami i porażeniami kończyn.

Kolejnym organizatorem turystyki niepełnosprawnych jest Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów. Popularyzuje on różne formy aktywnego wypoczynku. Organizuje zarówno jedno-, jak i kilkudniowe wycieczki, które

⁵ www.start.org.pl/cele.php.

poza dostarczeniem ich uczestnikom wielu cennych wiadomości na temat zwiedzanych miejsc i obiektów, uczą nie tylko pożytecznego obcowania z przyrodą, ale sprzyjają także kształtowaniu proekologicznych zachowań. Związek prowadzi działalność rekreacyjno-turystyczną w kraju i za granicą⁶.

Nie sposób nie wspomnieć o powstałym w 2009 roku pierwszym internetowym biurze podróży dla osób niepełnosprawnych – Accessible Poland Tours, które organizuje obsługę turystów niepełnosprawnych z naciskiem na osoby z dysfunkcją narządu ruchu. Biuro organizuje pobyty i wycieczki dla osób indywidualnych, grup, rodzin zarówno po Polsce, jak i za granicą (m.in. do Włoch, Hiszpanii, Turcji oraz na Litwę), wycieczki jedno- i wielodniowe na zamówienie dla grup w Polsce, wyjazdy autokarowe i samolotowe w kraju i za granicą w obiektach kompleksowo przystosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych. Biuro Accessible Poland Tours organizuje także wycieczki dla szkół zwykłych i integracyjnych, pobyty w ośrodkach SPA i turnusy w ośrodkach rehabilitacyjnych, oferuje możliwość wypożyczenia sprzętu rehabilitacyjnego, pomoc asystenta osoby niepełnosprawnej, oferuje gotowe programy lub opracowane na indywidualne zamówienie⁷.

Z przeprowadzonej na potrzeby opracowania analizy ofert dziesięciu prężnie działających na polskim rynku biur podróży wynika, że żadne nie posiada specjalnych propozycji dla osób niepełnosprawnych z dysfunkcją narządu ruchu. Spowodowane jest to głównie małym zainteresowaniem tych osób kupnem wyjazdu. W katalogach niektórych biur podróży można jedynie znaleźć informację, że dany hotel jest dostosowany do osób niepełnosprawnych. Brakuje bardziej szczegółowych informacji dotyczących tego dostosowania. Osobom zainteresowanym wyjazdem pomaga wykwalifikowany personel, który dokłada wszelkich starań, aby znaleźć hotel najlepiej przystosowany do ich potrzeb, a rezydent danego biura jest odpowiednio wcześniej informowany o tym, że w danym hotelu będzie przebywać osoba niepełnosprawna.

⁶ www.pzerii.pl/dzialalnosc.html.

⁷ www.accessibletour.pl/index.php/pl/o-nas.html.

3. Aktywność turystyczna osób niepełnosprawnych z dysfunkcją narządu ruchu

Bardzo ważną rolę w procesie rehabilitacji osób niepełnosprawnych oraz włączenia ich do życia społecznego odgrywa sport, kultura, rekreacja i turystyka. Ta ostatnia obejmuje aktywnie formy spędzania wolnego czasu poprzez wyjazdy poza miejsce stałego zamieszkania w różnych celach według indywidualnych preferencji. Pełny udział w turystyce osób z dysfunkcją narządu ruchu jest możliwy, ale wiąże się z pokonywaniem wielu różnego rodzaju barier zarówno urbanistycznych, jak i architektonicznych, z którymi niepełnosprawni turyści mogą spotkać się w hotelach, restauracjach, obiektach rekreacyjnych i miejscach atrakcyjnych turystycznie.

W Polsce problemowi likwidacji barier między innymi w obiektach hotelarskich poświęca się coraz więcej uwagi poprzez uwzględnienie odpowiednich zapisów w prawie budowlanym oraz w ustawodawstwie, które reguluje warunki świadczenia usług w obiektach noclegowych. Pomimo postępu widocznego nie tylko w przepisach prawnych, ale i samego przystosowania obiektów noclegowych, obiekty hotelarskie czeka długa droga do dobrego przystosowania do potrzeb osób niepełnosprawnych z dysfunkcją narządu ruchu. Świadczą o tym między innymi wyniki badań przeprowadzonych przez autora w 39 hotelach działających na terenie Wrocławia⁸. W Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych zawarte są zapisy dotyczące prawa dostępu osób niepełnosprawnych do dóbr i usług, prawo do pełnego ich uczestnictwa w życiu społecznym, publicznym, kulturalnym, artystycznym, sportowym oraz rekreacji i turystyce odpowiednio do swoich zainteresowań i potrzeb.

Celem badania była ocena aktywności turystycznej osób niepełnosprawnych z dysfunkcją narządu ruchu. Badanie przeprowadzone zostało na terenie Wrocławia w okresie od września do listopada 2011 roku. Wzięło w nim udział 100 losowo wybranych respondentów (osób niepełnosprawnych z dysfunkcją narządu ruchu) w różnym wieku oraz o różnym stopniu niepełnosprawności. Badanie przeprowadzone zostało za pomocą kwestionariusza ankietowego zawierającego 18 pytań zarówno o charakterze otwartym, jak i zamkniętym.

⁸ K. Trybuś, *Adapting hotels in Wrocław to the needs of the people with a disfunction of mobility*, in: *Tourism role in the regional economy social, health – related economic and spatial conditions of disabled people's tourism development*, University of Business, Wrocław 2011, s. 471.

Wśród populacji respondentów (100 osób) zdecydowaną większość stanowili mężczyźni (64%). Prawie połowa badanych znajdowała się w przedziale wiekowym 18–25 lat, 29% w przedziale 26–34, a 18% w przedziale 35–45 lat. Pozostałe osoby miały powyżej 45 lat. Większość respondentów posiadała wykształcenie średnie (38%), nieco mniej (29%) – dyplom ukończenia studiów wyższych. Dochód większości badanych mieścił się w przedziale do 1000 zł netto, 23% osób miesięcznie otrzymywało powyżej 2000 zł netto, natomiast dochód miesięczny 22% ankietowanych lokował się w przedziale 1000–1500 zł netto. Zdecydowana większość respondentów (44%) zamieszkiwała miasto liczące powyżej 100 tys. mieszkańców. Prawie połowa ankietowanych (43%) posiadała orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, o naruszonej sprawności organizmu wymagającej w celu pełnienia ról społecznych częściowo lub okresowo pomocy innej osoby w związku z ograniczoną możliwością samodzielnego funkcjonowania. Wśród badanych 36% osób posiadało orzeczenie o znacznym, a 21% o lekkim stopniu niepełnosprawności. Zdecydowaną większość respondentów (49%) stanowiły osoby, które w wyniku choroby lub wypadku mają stałe lub czasowe trudności ruchowe, manualne, percepcyjne. Osoby poruszające się za pomocą wózka inwalidzkiego stanowiły 22% wszystkich badanych. Pozostałe osoby (29%) poruszają się za pomocą: lasek, kul i protez.

Spośród 100 ankietowanych aż 80% podróżuje w celach turystycznych. Pozostałe osoby nie podróżują, uzasadniając to złą sytuacją finansową, która nie pozwala im na wyjazd, a także brakiem czasu.

Respondenci na pytanie, z kim najczęściej podróżują w celach turystycznych, odpowiedzieli, że ze znajomymi (62,5%) oraz z rodziną (37,5). W tabeli 1 przedstawiono rodzaje turystyki najczęściej uprawiane przez osoby niepełnosprawne z dysfunkcją narządu ruchu. Wynika z niej, że zdecydowanie więcej osób uprawia turystykę wypoczynkową (46,25%), natomiast turystykę kwalifikowaną zaledwie 1,25%.

Tabela 1

Rodzaje turystyki najczęściej uprawiane przez osoby niepełnosprawne (%)

Rodzaj turystyki	Udział (%)
Turystyka kwalifikowana	1,25
Turystyka poznawcza	5
Turystyka rekreacyjna	28,75
Turystyka wypoczynkowa	46,25
Turystyka zdrowotna	11,25
Turystyka biznesowa	3,75
Turystyka pielgrzymkowa	3,75

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Zdecydowana większość respondentów (58,75%) wyjeżdża w celach turystyczno-wypoczynkowych raz w roku, natomiast ponad 27% dwa razy w roku. Połowa badanych udaje się na tygodniowy wyjazd w celach turystycznych poza miejsce swojego stałego zamieszkania. Najczęściej podczas wyjazdu turystycznego ankietowani korzystają z usług hotelu (63,75). Częstotliwość korzystania z pozostałych obiektów noclegowych przedstawiona została w tabeli 2.

Tabela 2

Obiekty noclegowe najczęściej odwiedzane przez osoby niepełnosprawne

Obiekt noclegowy	Struktura (%)
Hotel	63,75
Motel	0
Pensjonat	15
Kemping	6,25
Dom wycieczkowy	11,25
Schronisko	3,75

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Obiekty noclegowe, co wynika z przeprowadzonego badania oraz wcześniej prowadzonych badań autorów, są słabo przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych. Posiadają niepełne wyposażenie lub są go pozbawione, co w mniejszym lub większym stopniu utrudnia pobyt osobom niepełnosprawnym.

Zaledwie 2,5% badanych obiektów to obiekty noclegowe przystosowane bardzo dobrze do przyjęcia niepełnosprawnego gościa.

Do największych barier, z jakimi respondenci spotykają się podczas uprawiania turystyki, należy zaliczyć: brak odpowiedniego przystosowania infrastruktury turystycznej (51%), zbyt wysokie koszty finansowe (17,5%), brak odpowiedniej informacji dla osób niepełnosprawnych (12,5), brak oferty turystycznej skierowanej do osób niepełnosprawnych (11,25%), brak odpowiedniego podejścia i niewiedza personelu (3,75%), negatywny stosunek społeczeństwa do osób niepełnosprawnych (3,75%).

Najczęściej turyści niepełnosprawni wyjeżdżają w miesiącach letnich, takich jak: czerwiec, lipiec, sierpień, wrzesień, oraz zimowych (styczeń). Ponad połowa badanych (57,5%) sama organizuje sobie wyjazd, a 27,5% ankietowanych wyjeżdża za pośrednictwem różnych instytucji, organizacji i fundacji. Pozostałe osoby korzystają z oferty przygotowanej przez biuro podróży (15%). Najpopularniejszym środkiem transportu wśród niepełnosprawnych turystów udających się na wypoczynek jest zdecydowanie samochód (51,25%), 23,75% osób wybiera autokar, 13,75% pociąg, natomiast najmniej (zaledwie 11,25%) samolot.

Uwagi końcowe

Każdy człowiek posiada określone potrzeby, które stara się w miarę swych możliwości zaspokajać. Jedną z nich jest bez wątpienia podróżowanie w celach turystycznych. Mniej istotny jest często rodzaj uprawianej turystyki, ważniejsza bywa zmiana miejsca stałego pobytu. Potrzeby w tym zakresie zgłaszają również osoby niepełnosprawne.

Z przeprowadzonych badań wynika, że zdecydowana większość respondentów wyjeżdża w celach turystycznych. Mimo wielu barier urbanistyczno-architektonicznych decydują się spełniać marzenia, wypocząć, odzyskać siły fizyczne i psychiczne. Badani najczęściej sami organizują sobie wyjazd, lecz wielu z nich korzysta także z usług biur podróży czy też innych instytucji ośrodków i fundacji. Niestety brakuje wyspecjalizowanych biur zajmujących się organizacją wypoczynku osób niepełnosprawnych. Często tłumaczone jest to kwestiami finansowymi i zbyt małym zainteresowaniem osób niepełnosprawnych tego rodzaju ofertą.

Najczęściej wybieranym środkiem transportu pozwalającym dotrzeć do docelowego miejsca jest własny samochód. Nie sposób nie zauważyć, że transport autokarowy czy kolejowy bywa uciążliwy dla osób w pełni sprawnych, a dla osób poruszających się na wózku jest często wielkim wyzwaniem. Wciąż słabo przystosowana infrastruktura turystyczna jest największym problemem podczas uprawiania turystyki. Nie tylko obiekty noclegowe, ale wszystkie elementy infrastruktury turystycznej powinny być łatwo dostępne dla wszystkich, a dostanie się np. do ważnego muzeum nie powinno graniczyć z cudem. Dużą barierą są też zbyt wysokie koszty wyjazdu, które dla wielu osób utrzymujących się z renty są przeszkodą nie do pokonania.

Wiele zmian musi nastąpić także w psychice ludzkiej zarówno osób w pełni sprawnych, jak i osób o ograniczonej sprawności organizmu. Jedni i drudzy powinni być otwarci na pomoc i wzajemnie sobie pomagać. Czasem zwykły uśmiech, otwarcie drzwi, rzetelna informacja i życzliwa pomoc powodują, że widoczne przeszkody utrudniające pobyt osobie niepełnosprawnej stają się barierą do pokonania.

TOURISM ORIENTED ACTIVITY OF THE DISABLED WITH KINETIC DYSFUNCTIONS

Summary

Physical activity is of great importance in both rehabilitation and integration of the disabled. Tourism, to a great extent, allows a disabled person to become more open to contacts with outside world and helps in making dreams come true.

The study discusses evaluation problems of tourism oriented activities experienced by the disabled individuals suffering from kinetic dysfunctions and presents possibilities for meeting their needs based on the example of Wrocław hotels. The evaluation was based on surveys covering the group of people suffering from these disabilities. The research also facilitated the identification of barriers which the disabled with kinetic dysfunctions come across most frequently while experiencing tourism.

Translated by Hanna Fujak